

SPOŁECZNO-EKONOMICZNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH EUROREGIONU „POMERANIA”¹

*Piotr Raźniewski*¹, *Aleksander Lewczuk*²

¹ Wyższa Szkoła Informatyki i Ekonomii, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej w Olsztynie

² Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Wstęp

Funkcjonujemy w warunkach globalizacji światowego systemu gospodarczego, a więc postępującej integracji gospodarczej różnych krajów, oznacza to intensywny przepływ towarów nie tylko z kraju do kraju, ale i z kontynentu na kontynent. Globalizacja oznacza również mobilność kapitału przenoszonych do regionów o niższych kosztach pracy i mniej restrykcyjnych systemach fiskalnych, a także rosnącą rolę rynków kapitałowych, na których można więcej i szybciej zarobić niż przez inwestowanie w „gospodarkę realną”, czyli produkcję dóbr i usług [SCHASCHING 1997]. Chociaż trudno przewidzieć, jakie będą długofalowe skutki tych procesów, dostrzec należy rosnące znaczenie integracji gospodarczej systemów gospodarczych różnych państw, począwszy od makroskali – umów i traktatów międzypaństwowych – a skończywszy na zjawisku handlu przygranicznego. Zmienia się również istota samego kapitalizmu, w którego definiowaniu, szczególnie po upadku realnego socjalizmu i tzw. gospodarki centralnie sterowanej, przechodzi się od wcześniej dominujących kategorii ustrojowych do gospodarczych. W związku z tym pojęcie „kapitalizm” zastępuje się coraz częściej wyrażeniami: „ekonomia przedsiębiorczości”, „ekonomia rynku”, czy po prostu „wolna ekonomia”. Oznacza to uznanie zasadniczej i pozytywnej roli przedsiębiorstwa, rynku, własności prywatnej i wynikającej z niej odpowiedzialności za środki produkcji oraz wolnej ludzkiej inicjatywy w dziedzinie gospodarczej². Zachodzący w skali świata proces globalizacji, jak i „mała” integracja lokalnych systemów gospodarczych jest zjawiskiem dającym z jednej strony szerokie możliwości rozwoju dzięki przedsiębiorczej inicjatywie, a z drugiej stanowi wyzwanie dla mieszkańców „otwierających” się na wpływy zewnętrzne regionów.

¹ Badania dofinansowane przez Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej w Warszawie.

² Jan Paweł II, 1991, Encyklika *Centesimus annus*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/centesimus_1.html#m2

Cel i przedmiot badań

Zasadniczym celem pracy było poznanie społeczno-gospodarczych uwarunkowań podejmowania działań przedsiębiorczych na wsi, a także wskazanie czynników stymulujących lub blokujących ekonomiczną aktywność mieszkańców obszarów wiejskich. Podjęta tematyka powinna dostarczyć wiedzy o tym, jakie zjawiska mają wpływ na rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Chodzi tu również o wykazanie, jaki wpływ na podejmowanie działalności gospodarczej wywiera przestrzenna lokalizacja firm, a zwłaszcza oddziaływanie pobliskiej granicy państwa.

Swój udział w kreowaniu warunków, w jakich przychodzi prowadzić firmę mają zarówno czynniki stricte ekonomiczne, jak i związane z cechami o naturze społecznej i psychologicznej. O ile najczęściej zauważane są braki kapitałowe, o tyle dość często umyka obserwatorom znaczenie czynników ze sfery kapitału społecznego. Dlatego pisząc o zjawiskach, jakie mają miejsce w gospodarczej sferze obszarów wiejskich należy pamiętać o szerokim wachlarzu czynników warunkujących podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej [MAKARSKI 2000].

Działania przedsiębiorcze można rozpatrywać w bardziej psychologicznej lub ekonomicznej kategorii celów, które bezpośrednio regulują zachowanie, ukierunkowują czynności człowieka, współdecydują o doborze programów, strategii i metod, pozwalają osiągnąć zaprojektowane stany rzeczy [SIKORSKA-WOLAK 2000]. O ile czynniki psychologiczne stoją często u podstaw przyjmowania postaw przedsiębiorczych, to poszukując dziedzin aktywności ekonomicznej mieszkańców wsi można wskazać trzy główne kierunki, w których zmierzać będzie jej rozwój [MAKARSKI 1997]:

1. Rolnicza działalność produkcyjna na skalę towarową;
2. Pozarolnicza działalność związana bezpośrednio z rolnictwem;
3. Pozarolnicza działalność niezwiązana bezpośrednio z rolnictwem.

Badania przeprowadzone zostały w czwartym kwartale 2002 roku, na obszarze Euroregionu „Pomerania”. Do wybranej losowo grupy badawczej skierowano zestandaryzowany kwestionariusz wywiadu zatytułowany: „Badania rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich”, który zawierał 71 pytań, podzielonych na 8 grup tematycznych. W omawianym regionie badaniami objęto 43 przedsiębiorców wiejskich.

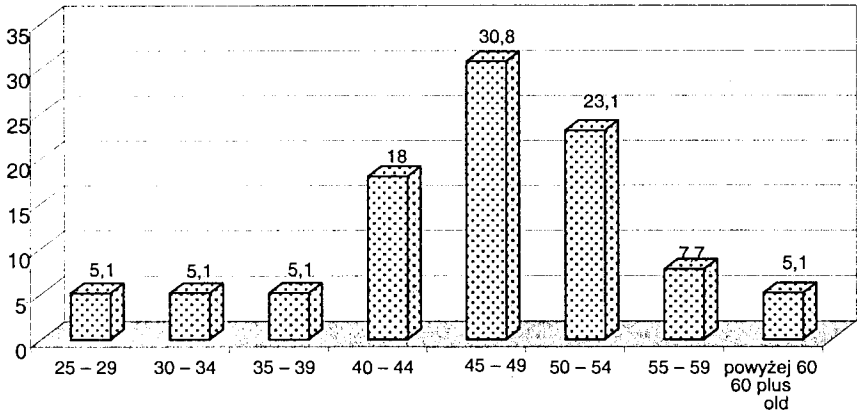
Wyniki badań i ich omówienie

Sylwetka społeczno-zawodowa przedsiębiorców wiejskich

Na tempo rozwoju przedsiębiorczości istotny wpływ mają cechy ludzi w nią bezpośrednio zaangażowanych, takie jak: poziom wykształcenia przedsiębiorców, ich wiek, wyobraźnia, umiejętność przezwycięzania stereotypów myślenia, aktywność czy zdolność do perspektywicznego myślenia [ORŁOWSKA, KRUKOWSKI 2001].

Charakterystykę podstawowych cech położenia społecznego populacji przedsiębiorców uczestniczących w badaniach rozpoczniemy od porównania liczebności w poszczególnych przedziałach wiekowych (rys. 1). Średnia wieku w badanej grupie wyniosła ponad 46 lat, najmłodszy przedsiębiorca liczył sobie 25 lat. Wśród badanych przedsiębiorców zdecydowanie przeważały osoby w pełni dojrza-

łe, między 40 a 54 rokiem życia. Dominacja tych kategorii wiekowych w strukturze populacji potwierdza spostrzeżenia, o tendencji do współwystępowania doświadczenia oraz pewnej stabilizacji materialnej wśród osób prowadzących firmy. Nie powinien zaskakiwać mniejszy udział młodzieży i osób starszych wśród podejmujących działalność gospodarczą. W ich przypadku zachodzi prawdopodobieństwo braku odpowiednich umiejętności pracy na własny rachunek. Nie zawsze też takie osoby dysponują środkami finansowymi, niezbędnymi do podejmowania takich działań.

Rys. 1. Wiek badanych przedsiębiorców
Fig. 1. Age of the entrepreneurs

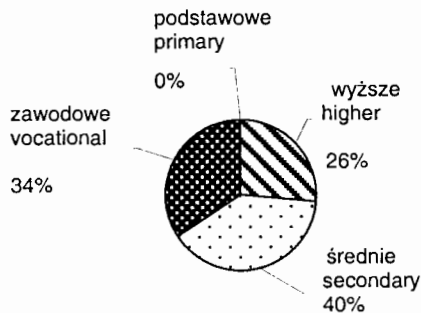
W przypadku podziału populacji ze względu na przynależność płciową, widoczna jest zdecydowana przewaga mężczyzn (82%) jako właścicieli przedsiębiorstw. Podobne proporcje występują na terenach wiejskich w całej Polsce, gdzie najczęściej wymieniani byli także mężczyźni (ok. 80%), jako prowadzący działalność gospodarczą [NIEDZIELSKI 2000].

Wśród przedsiębiorców przeważały osoby z wykształceniem średnim (40%). Kolejne miejsce zajmowały osoby z wykształceniem zawodowym (34%), a na trzeciej pozycji (26%) znajduje się kategoria wykształcenie wyższe (rys. 2). Poziom wykształcenia w populacji odbiega od przeciętnego wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich. Przedsiębiorcy uczestniczący w badaniach wykazują się znacząco wyższym wykształceniem niż pozostali mieszkańcy wsi. W badanej populacji nie występuje w ogóle kategoria wykształcenie podstawowe, gdy w 1995 roku parametr ten, dla polskiej wsi, wynosił ok. 11%³. Przedsiębiorcy to przede wszystkim osoby z wykształceniem rolniczym, różnego poziomu, a następnie technicznym i ekonomicznym. Szczególną uwagę zwraca fakt, że wśród osób deklarujących posiadanie wykształcenia wyższego zdecydowanie przeważał profil rolniczy (rolnicy - 18%, pozostali - 4,6). W pozostałych kategoriach rozkład był bardziej równomierny, choć na korzyść osób z wykształceniem technicznym. Dodatkowo badani przedsiębiorcy w większości przypadków (27,9%) określali rolnictwo jako

³ Rocznik Statystyczny 1998. Warszawa, GUS 1999.

wykonywaną poprzednio pracę, natomiast na resztę kategorii zawodowych przypadło jedynie od 2 do 4%. Bardzo interesującym wskaźnikiem jest stanowisko, jakie zajmowali badani przedsiębiorcy przed założeniem firmy. Prawie połowa (43,9%) piastowała funkcje kierownicze różnego szczebla i w różnych branżach. Z kolei 19,5% to byli rolnicy, natomiast w 12,2% badani byli i nadal są przedsiębiorcami.

Uzyskane wyniki dają się zinterpretować w następujący sposób. Przedsiębiorczość wiejska rozwija się przede wszystkim w oparciu o zasoby ludzkie związane z rolnictwem. Rolnicy poszukując dodatkowych dochodów dywersyfikują swoją działalność, bądź całkowicie rezygnują z produkcji rolniczej. Wiejscy przedsiębiorcy nie są więc siłą napływową z zewnątrz społeczności lokalnej. Oznacza to, iż istnieją perspektywy rozwoju przedsiębiorczości w oparciu o zasoby ludzkie wsi. Konieczne jest jednak dostarczenie odpowiednich narzędzi (np. wykształcenie, ale także znajomość know-how), które miałyby do tego posłużyć. Należy także domniemywać, iż pełnione uprzednio funkcje kierownicze wiązały się ze stosunkowo większymi możliwościami wypracowania zasobów materialnych, które można było zainwestować w rozpoczęcie działalności gospodarczej. Zasoby finansowe wydają się więc kolejnym czynnikiem o determinującym wpływie na liczbę oraz stan indywidualnych przedsięwzięć gospodarczych na wsi.

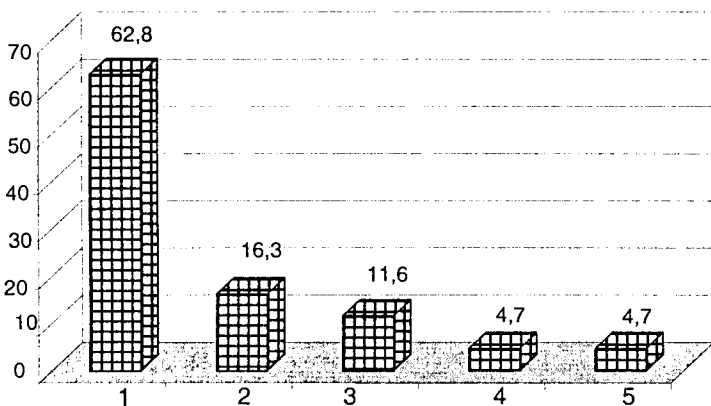

Rys. 2. Wykształcenie przedsiębiorców
Fig. 2. Educational level of the entrepreneurs

Charakterystyka badanych firm

Cechy przedsiębiorstw

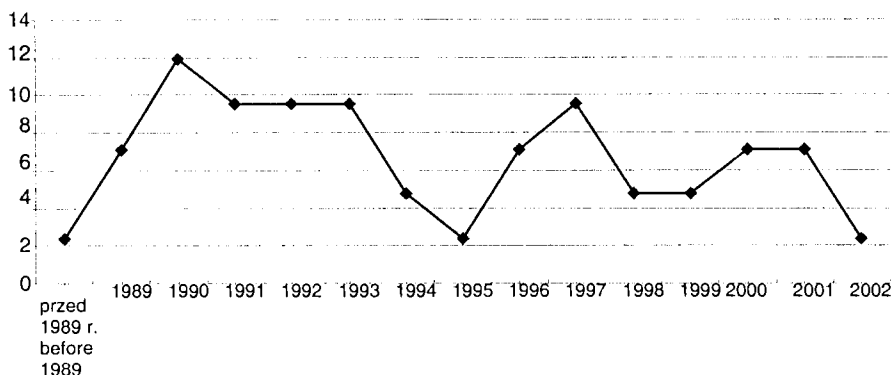
Przedsiębiorcy uczestniczący w badaniach swoją działalność gospodarczą prowadzą przeważnie jako osoby fizyczne (62,8%). Kolejne formy organizacyjno-prawne to spółka cywilna (16,3%) oraz spółka z.o.o (11,6%). W większości przypadków rozpoczęcie ich działalności miało miejsce w 1990 roku (rys. 3 i 4). Początek lat dziewięćdziesiątych to okres gwałtownej ekspansji prywatnej działalności gospodarczej, związany z likwidacją barier administracyjno-prawnych dla funkcjonowania przedsiębiorstw. Z danych wynika, że liczba nowouruchamianych przedsięwzięć malała systematycznie do roku 1995, aby w roku 1997 ponownie wzrosnąć do poprzedniego poziomu.

- 1 - osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą; natural persn engaged in economic activity
 2 - spółka cywilna; civil association
 3 - spółka z o.o.; limited liability company
 4 - inna forma; other form
 5 - brak odpowiedzi; no answer given

Rys. 3. Forma organizacyjno-prawna badanych firm

Fig. 3. Organizational and legal form of surveyed enterprises

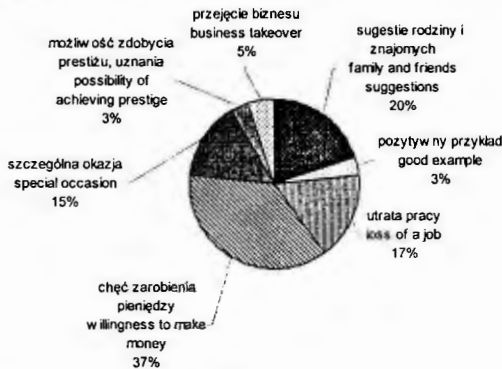

Rys. 4. Rok rozpoczęcia działalności firm

Fig. 4. The date of starting economic activity

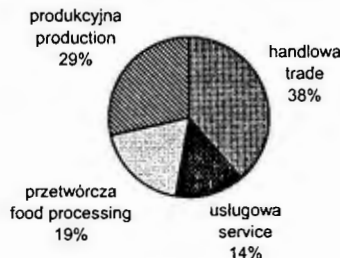
Najprostszym ze sposobów uzyskania odpowiedzi w kwestii motywów, jakimi kierowali się przedsiębiorcy podejmując indywidualną działalność gospodarczą byłoby zwrócenie się do nich z bezpośrednim pytaniem. Jednak tak sformułowana kwestia, ograniczy uzyskany materiał do najprostszyc związków przyczynowo-skutkowych. Bowiem w przypadku działalności gospodarczej najczęściej jako decydujące podawane były motywy ekonomiczne (rys. 5). Jednak aspiracje tego typu – chęć zwiększenia, bądź po prostu pozyskania dochodu – poprzez swoją powszechność, także w przypadku innych typów aktywności zawodowej, tracą właściwości wyjaśniające. Pytając o motywy rozpoczęcia działalności gospodarczej, należy również próbować dowiedzieć się jaki potencjał (umiejętności, wiedza, ale

także przekonania i systemy wartości) umożliwił przeobrażenie chęci w skutecznie podejmowane działania. Tym bardziej warto więc zwrócić uwagę na odpowiedzi, pomijające oczywisty kontekst finansowy prowadzonej działalności, a odnoszące się do innych czynników. Wpływ rodziny oraz znajomych (20%) na podjęcie decyzji o rozpoczęciu działalności może być sygnałem istotnego znaczenia, jakie dla indywidualnego przedsiębiorcy ma dostępność zasobów społecznych dostępnych poprzez bezpośrednie i pośrednie więzi sieci systemu społecznego [LIN 1999]. Obserwacja ta, choć już w bardziej materialnym wymiarze, potwierdza się także w pytaniu dotyczącym pochodzenia środków na rozpoczęcie działalności. Prawie 80% przedsiębiorców stwierdziło, iż do założenia firmy wykorzystali własne oszczędności, przeważnie uzupełnione kredytem bankowym (69,8%) oraz/lub pożyczką od rodziny i znajomych (30,2%). Dla uruchomienia firmy konieczny był więc montaż finansowy środków pieniężnych z różnych źródeł, jednak dokonywany w oparciu o zasoby własne oraz rodziny.

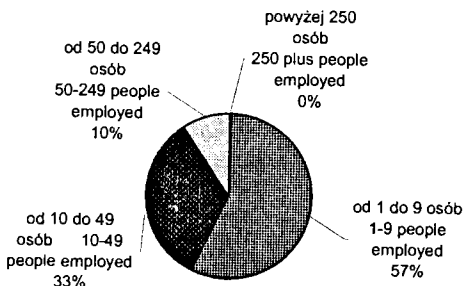
Rys. 5. Motywy uruchomienia działalności
Fig. 5. Reasons of starting economic activity

Prowadzona działalność, to przede wszystkim handel (38%), produkcja (29%), przetwórstwo (19%) i usługi (14%), (rys. 6). Przedsiębiorcy podawali więcej niż jedną dziedzinę działalności, w którą zaangażowana była ich firma. Oznacza to, że większość z nich prowadzi przedsiębiorstwa wielobranżowe, szukające swoje szanse w różnych sferach gospodarki. Jednak bez względu na typ prowadzonej działalności, większość z firm czy to usługowych czy handlowych, produkcyjnych czy też przetwórczych, była silnie związana z systemem agrobiznesu, sporadycznie również pojawiają się przedsięwzięcia nie związane ściśle z obsługą rolnictwa (np. produkcja energii, usługi turystyczne, warsztaty samochodowe).

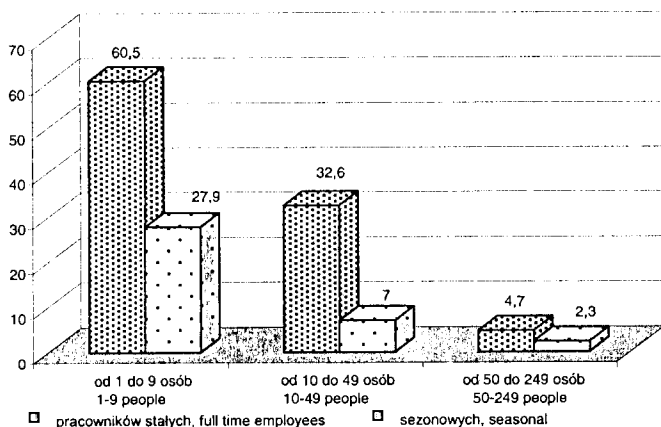
Rys. 6. Kierunki działalności badanych firm
Fig. 6. Trends of activity of surveyed enterprises

Wskaźnikiem wiele mówiącym o specyfice przedsiębiorczości wiejskiej jest stan i poziom zatrudnienia. Większość firm prowadzonych przez przedsiębiorców zamieszkujących Euroregion „Pomerania” to mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób (rys. 7). Średnio pracują w nich 23,2 osoby, wynik ten jest jednak zawyżony przez jedną z firm zatrudniających 210 osób.

Rys. 7. Wielkość badanych firm
Fig. 7. Size of surveyed enterprises

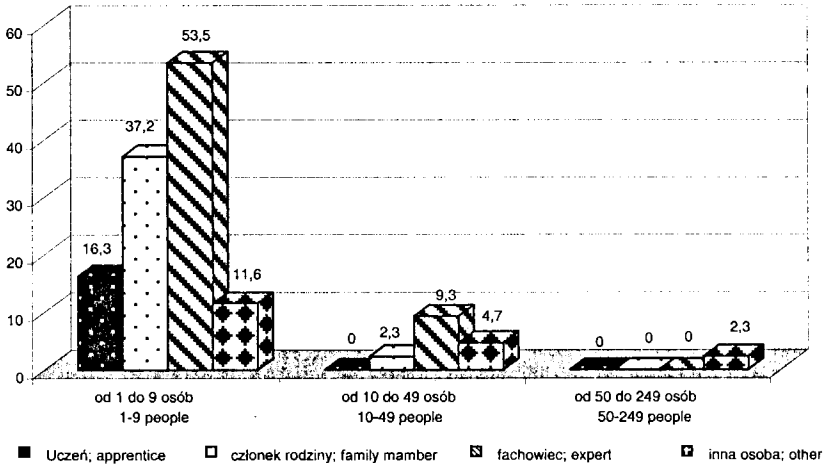
Czynnik zatrudnienia, oprócz wymiaru ilościowego ma również jakościowy. W poszczególnych kategoriach przedsiębiorstw mamy do czynienia ze zróżnicowaniem cech siły roboczej. W większości przypadków firmy zatrudniały na stałe, rzadziej korzystając z pracowników sezonowych (rys. 8). Daje się zaważyć, iż firmy zatrudniające od 10 do 49 osób częściej, niż ma to miejsce w innych kategoriach firm, bazują na pracownikach etatowych. Świadczyć to może o większej stabilności przedsięwzięcia, które nie jest uzależnione od okresowych wahań związanych z sezonowością popytu bądź produkcji, a takie warunki stwarzają lepsze szanse na rozwój.

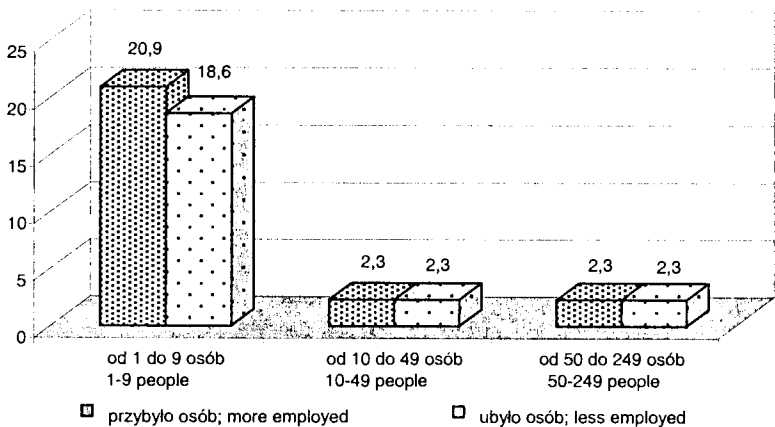
Rys. 8. Liczba osób zatrudnianych na stałe
Fig. 8. Number of permanently employed people

Kolejnym aspektem stanu zatrudnienia, które potraktować można jako wskaźnik sytuacji firmy, jest korzystanie z pracy rodziny (rys. 9). Wolno bowiem założyć, że

w firmach dysponujących wystarczającym kapitałem właściciele rezygnują z zatrudniania członków własnej rodziny. Dodatkowo firmy takie w mniejszym stopniu działają w oparciu o zasoby siły roboczej dobieranej nie na podstawie kryterium jakości, lecz jej dostępności. Wśród osób, które odpowiedziały na pytanie dotyczące zmian w zatrudnieniu, tylko przedstawiciele firm zatrudniających najmniejszą liczbę pracowników, zadeklarowali zwiększenie stanu zatrudnienia (rys. 10). W pozostałych przedsiębiorstwach, w roku poprzedzającym badania, liczba pracujących nie uległa zmianie.

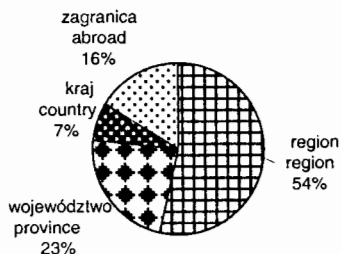
Rys. 9. Kategorie zatrudnionych
Fig. 9. Categories of the employed persons

Rys. 10. Zmiany w stanie zatrudnienia w ostatnim roku
Fig. 10. Changes in employment situation in the last year

Zdecydowana większość spośród omawianych przedsiębiorstw operuje w bliskim sąsiedztwie siedziby firmy (rys. 11). Jednak w badanej populacji znaczący udział miały przedsiębiorstwa wykraczające swoją działalnością poza granice

kraju. Taki stan rzeczy potwierdzać może zachodzące w pasie przygranicznym procesy integrowania się systemów gospodarczych sąsiadujących państw.

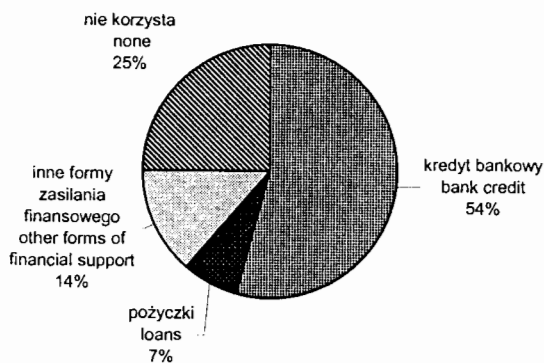

Rys. 11. Zasięg terytorialny prowadzonego przedsięwzięcia

Fig. 11. Territorial range of economic activity

Ocena warunków funkcjonowania firm

Wśród instytucji wspierających finansowo rozwój przedsiębiorczości większą największe znaczenie odgrywają banki (rys. 12). Zwraca jednak uwagę znaczny odsetek (25%) osób deklarujących, iż nie korzystają z żadnego wsparcia w finansowaniu przedsięwzięcia. Ich sytuację można interpretować na różne sposoby. Albo mamy do czynienia z firmami dysponującymi własnymi zasobami gotówkowymi, albo przedsięwzięcia te nie spełniają kryteriów stawianych przez instytucje udzielające pożyczek, albo też w firmach tych nie dokonuje się inwestycji lub finansowane są z bieżącej działalności. Choć wszystkie scenariusze są możliwe, to jednak bardziej prawdopodobne wydają się te o wydźwięku bardziej pesymistycznym. Do trzeciej grupy należy zapewne większość spośród ok. 23% przedsiębiorców, którzy zadeklarowali, iż nie planują wprowadzać w firmie żadnych nowoczesnych, bądź innowacyjnych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych.

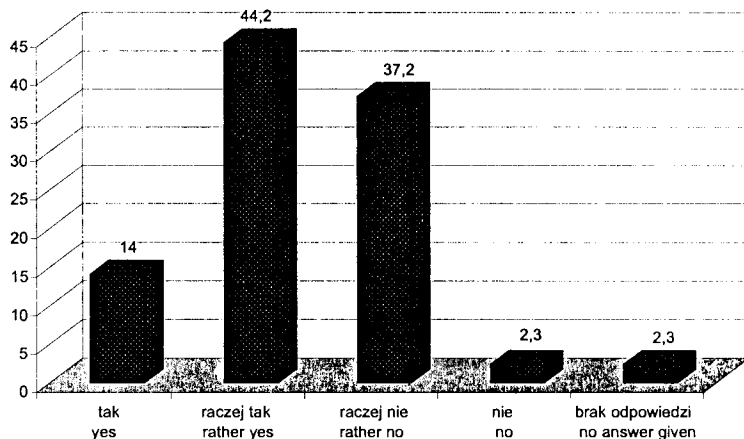

Rys. 12. Korzystanie firm z wsparcia finansowego

Fig. 12. Enterprises' usage of financial support

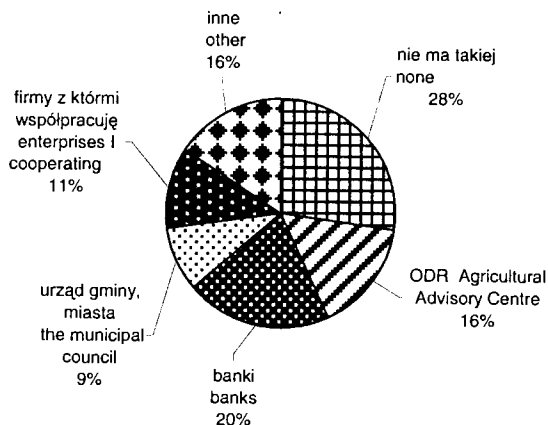
Obserwacja ta pokrywa się z wynikami uzyskanymi w badaniach. Choć większość przedsiębiorców deklaruje, że w ramach obecnie prowadzonej działalności możliwe jest zwiększenie dochodów, to jednak liczba opinii przeciwnych jest także zna-

cząca (rys. 13). Współzależność, między brakiem szans na uzyskanie środków finansowych, a opinią w kwestii możliwości dalszego rozwoju firmy, nie ulega wątpliwości. Zapewne także wśród osób twierdzących, iż w ich przedsiębiorstwie istnieje potencjał umożliwiający zwiększenie dochodów, byli i tacy, którzy opinię swą uzależniali od pozyskania dodatkowych środków na inwestycje, bądź od poprawy koniunktury na rynku. Oznaczać by to mogło, iż dane prezentowane na rysunku 13 mówią nam o potencjale (wykorzystywanym w 100% bądź nie) badanych firm, a nie rzeczywistych możliwościach rozwoju firmy – uwarunkowanych przede wszystkim przez czynnik popytu.

Rys. 13. Możliwość zwiększenia dochodów w ramach obecnie prowadzonej działalności

Fig. 13. Opportunity to increase the income within currently undertaken economic activity

Rys. 14. Instytucje wspierające w rozwoju przedsiębiorstwa

Fig. 14. Institutions supporting enterprise development

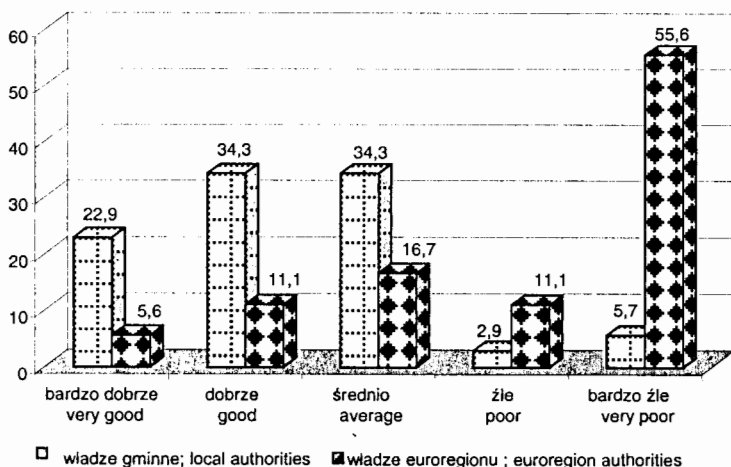
Dla sektora MŚP bardzo istotne znaczenie ma wsparcie instytucji zaangażowanych w kreowanie impulsów dla rozwoju lokalnego. Przedsiębiorcy stwierdzili, iż wsparcie uzyskują przede wszystkim ze strony banków, ośrodków doradztwa

rolniczego różnego szczebla, oraz połączone w kategorię „inne” stowarzyszenia i zrzeszenia branżowe, rodzina itp. (rys. 14). Niepokoi jednak wysoki wskaźnik „osamotnienia” przedsiębiorców. Mianowicie 28% przedsiębiorców stwierdziło, że brak jest instytucji wspierających rozwój ich przedsięwzięcia. Informacja ta jest istotna, gdyż po wielokroć wspomina się o znaczeniu, jakie ma przedsiębiorczość dla rozwoju regionu, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Dlatego dziewięcioprocentowa obecność w tym zestawieniu instytucji samorządowych jest zdecydowanie niewystarczająca.

Rola współpracy transgranicznej w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach przygranicznych

Większość z badanych przedsiębiorców potrafiła podać nazwę euroregionu, na terenie, którego położona jest ich firma (76,7%). Znacznie mniej, bo 50% uważało, że taka forma współpracy transgranicznej jest potrzebna, zdecydowani przeciwnicy to ok. 23%. Natomiast resztę (ok. 27%) stanowiły osoby, które w tej kwestii nie miały wyrobionej opinii.

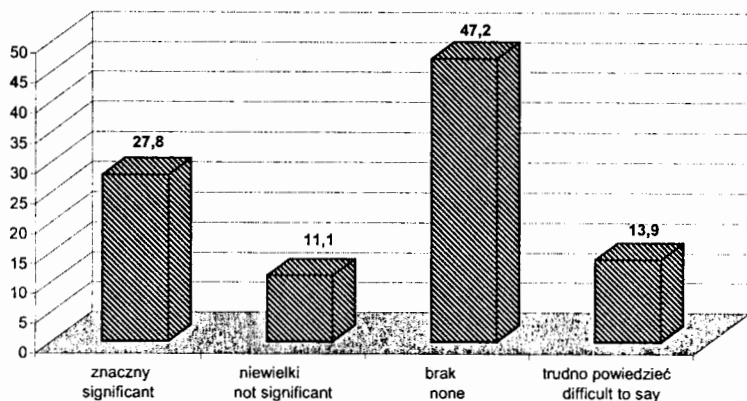
Nie wszyscy przedsiębiorcy zetknęli się z ideą euroregionów, jeszcze mniej miało okazję do bezpośredniego kontaktu władzami tej instytucji. Jednak, jeśli porównamy panujące wśród przedsiębiorców opinie na temat współpracy z władzami euroregionu i samorządem lokalnym, to otrzymane wyniki mogą niepokoić (rys. 15). Jeżeli przyjmiemy, że jednym z istotnych celów powoływania euroregionu jest ułatwienie współpracy gospodarczej między regionami co w konsekwencji przynieść ma ich rozwój, to omawiane wyniki wydają się wskazywać iż praktyka odbiegła od założeń. Należy jednak pamiętać, że stosunkowo wysoka ocena, jaka została wystawiona władzom samorządowym, wynika nie tyle z ich aktywnego angażowania się w sprawy przedsiębiorczości, co raczej nie przeszkadzania w prowadzeniu działalności gospodarczej (por. rys. 14).

Rys. 15. Współpraca z władzami lokalnymi i euroregionu
Fig. 15. Cooperation with local and Euroregion authorities

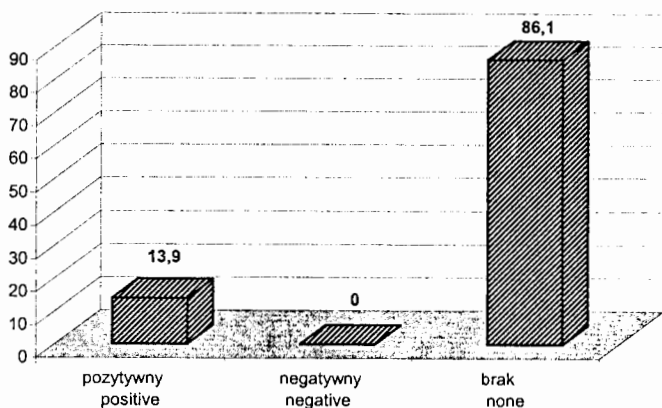
Jak pokazują kolejne wyniki, renta położenia przy granicy jest tylko potencjałem, który trzeba umieć wykorzystać. Większość z przedsiębiorców nie zau-

waża żadnych – negatywnych, bądź pozytywnych – konsekwencji operowania na obszarze przygranicznym (rys. 16).

Rys. 16. Wpływ sąsiedztwa granicy z Niemcami na działalność firmy
Fig. 16. Impact of proximity to German border on the enterprise functioning

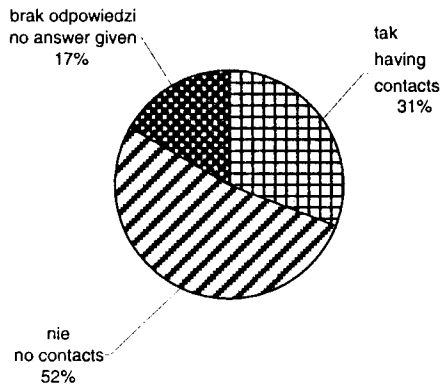
Dla większości nie miała także znaczenia postępująca integracja Polski z krajami Unii Europejskiej przejawiająca się na przykład otwarciem granic dla mieszkańców strefy przygranicznej (rys. 17).

Rys. 17. Wpływ otwarcia granic dla mieszkańców terenów przygranicznych na działalność firmy
Fig. 17. Impact of opening borders for the borderland area inhabitants on enterprise activity

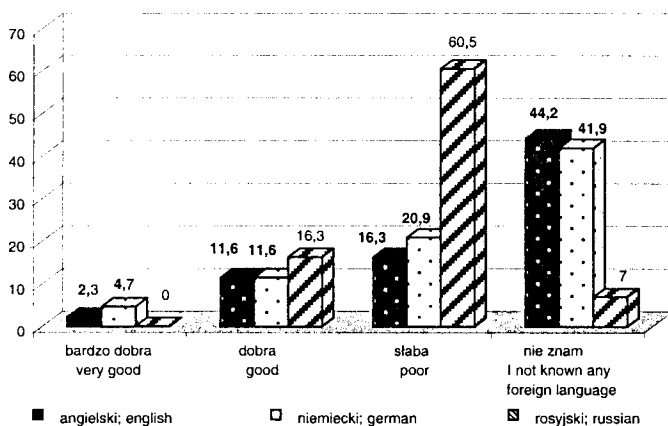
Jeżeli powyższe opinie połączymy z wysokim poziomem zaangażowania firm w działalność poza granicami kraju, to można wysnuć wniosek, iż nasi przedsiębiorcy docierają ze swoimi towarami za granicę, ale bez pośrednictwa struktur powołanych w ramach euroregionu. Wydaje się jednak, że w wypowiedziach tych tkwi pewna sprzeczność, tym bardziej, że wielu (34%) spośród przedsiębiorców utrzymuje kontakty z partnerami zagranicznymi (rys. 18). Można odnieść wraże-

nie, że badani właściciele firm nie zdają sobie do końca sprawy z tego, jakim ważnym zasobem dysponują. Traktując istniejące warunki, jako coś naturalnego i oczywistego, gdyż ich zdaniem bliskość granicy nie ma wpływu na działalność firm, ale z kolei jedna trzecia z nich posiadała zagranicznego partnera.

Rys. 18. Posiadane kontakty biznesowe z partnerami zagranicznymi
Fig. 18. Business contacts with abroad partners

Ważnym zagadnieniem było również poznanie poziomu znajomości języków obcych w badanej grupie przedsiębiorców (rys. 19). Pomimo istotnego – choć nie w pełni uświadamianego – znaczenia, jakie dla przedsiębiorców i ich firm mają kontakty transgraniczne, ok. 40% z nich stwierdziło, że nie zna ani języka niemieckiego ani angielskiego. Dostyc wysoki poziom deklarowanej znajomości języka rosyjskiego nie stanowi w żaden sposób o możliwościach komunikowania się z partnerami biznesowymi. W dniu dzisiejszym łąciną biznesu jest język angielski i jego nieznanomość w osłabia konkurencyjność polskich firm na rynku międzynarodowym.

Rys. 19. Znajomość języków obcych wśród przedsiębiorców
Fig. 19. Entrepreneurs' command of foreign languages

Podsumowanie i wnioski

Dominujący wpływ na sytuację wiejskiego rynku pracy ma koniunktura gospodarcza, jeżeli Polska gospodarka będzie się rozwijała prawidłowo, to w końcu i na wsi pojawiają się nowe miejsca pracy. Jednak biernie oczekiwanie nie wystarczy, bowiem bez aktywnych działań mogą upłynąć lata zanim coś się zmieni. Należy podejmować przedsięwzięcia aktywizujące mieszkańców wsi a z drugiej strony promujące dany obszar na zewnątrz tak, aby zachęcić inwestorów do lokowania swoich przedsięwzięć właśnie na wsi. Jednym z takich działań jest nawiązywanie współpracy transgranicznej. Jednak same ramy instytucjonalne nie wystarczą dla osiągnięcia szybkiego rozwoju gospodarczego. Potrzebne jest również „wypełnienie” w postaci działań poszczególnych jednostek zaangażowanych w aktywność przedsiębiorczą.

Działalności przedsiębiorczej nie można rozpatrywać tylko i wyłącznie w kontekście ekonomicznym. Chcąc podejmować działania na rzecz aktywnego kreowania postaw i zachowań przedsiębiorczych trzeba także odwoływać się do zjawisk o charakterze społecznym. Prowadzone muszą być działania z zakresu edukacji, w celu poprawienia jakości siły roboczej. Jednak aby były skuteczne, powinny przebiegać dwutorowo. Po pierwsze należy zmienić podejście samych mieszkańców wsi do kwestii wykształcenia. Trzeba im uświadomić, że współcześnie nie wystarczy ukończenie szkoły, nawet na poziomie średnim, i oczekiwanie na oferty. Z drugiej strony, oprócz wywołania większego popytu na wiedzę należałoby się także postarać o jej udostępnianie mieszkańcom wsi. Od lat mówi się o tym, że w wiejskich szkołach dzieci uczone są w gorszych warunkach i przez gorszą kadrę aniżeli dzieci w mieście. Należałoby pomyśleć o sposobie wyrównania szans, o bodźcach, które zachęciłyby fachowców do pracy w szkołach na wsi. Młodych ludzi należy kształcić tak aby byli zdolni do podejmowania działań konkurencyjnych, potrafili działać innowacyjnie i nie obawiali się ryzyka. Coraz częściej mówi się o potrzebie odchodzenia od tradycyjnego nauczania, kładącego nacisk na panięciowe opanowywanie materiału i mechaniczne odtwarzanie wyuczonych czynności, na korzyść nauki samodzielnego myślenia i indywidualnego rozwiązywania problemów. Rzadko jednak idee te realizowane są w ośrodkach edukacyjnych na polskiej wsi.

Działalność gospodarcza prowadzona na badanym obszarze poddawana jest wpływowi wielu zróżnicowanych czynników, zarówno tych o skali mikro jak i makro. Zaprezentowane dane pozwalają na wyciągnięcie kilku wniosków:

- podejmowanie aktywności przedsiębiorczej odbywa się przede wszystkim w oparciu o zasoby wypracowane w gospodarstwie rolnym, a większość spośród przedsiębiorców to obecni, bądź byli rolnicy, którzy poszukując nowych źródeł dochodu rezygnują z produkcji rolniczej, bądź dywersyfikują swoją działalność;
- podstawowym kryterium doboru siły roboczej jest jej dostępność a nie jakość;
- na obszarach wiejskich brak instytucji otoczenia biznesu, aktywnie wspierających jego rozwój;
- mieszkańcy regionów przygranicznych nie dostrzegają znaczenia jakie na prowadzoną przez nich działalność wywiera korzystne położenie geograficz-

ne. Rodzi to obawy, że zaniedbane zostaną działania mające na celu jak najskuteczniejsze wykorzystanie tego faktu.

Literatura

- LIN N. 1999. *Social networks and status attainment*. Annual Review of Sociology 25: 467–487.
- MAKARSKI S. 1997. *Przedsiębiorczość mieszkańców wsi i perspektywy jej rozwoju w pld.-wsch. Polsce*. Międzyn. Konf. Nauk. Trzcinica: 46 ss.
- MAKARSKI S. 2000. *Przedsiębiorczość w agrobiznesie*. IRWiR PAN Warszawa: 279 ss.
- NIEDZIELSKI E. 2000. *Przedsiębiorczość gospodarcza i bezrobocie na obszarach wiejskich*. UWM Olsztyn: 158 ss.
- ORŁOWSKA A., KRUKOWSKI K. 2001. *Uwarunkowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw na terenie województwa warmińsko-mazurskiego*, w: *Praktyczne problemy przedsiębiorczości*. Praca zbiorowa pod red. II. Wnorowskiego, A. Letkiewicza, Uniwersytet w Białymstoku: 134–159.
- SCHASCHING J. 1997. *Wskazania nauki społecznej Kościoła na okres przemian systemowych – od kolektywizmu do gospodarki rynkowej*, w: *Katolicyzm społecznych a Polska współczesna*. Wydawnictwo Sióstr Loretanek, Warszawa: 46–72.
- SIKORSKA-WOLAK I. 2000. *Innowacje i przedsiębiorczość w wymiarze ekonomicznym, psychologicznym i edukacyjnym*, w: *O humanistyczny wymiar przedsiębiorczości wiejskiej*. Praca zbiorowa pod red. Z. J. Przychodzenia. SGGW, Warszawa: 24–38.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość wiejska, obszary przygraniczne, sylwetka przedsiębiorców, szanse i bariery rozwoju przedsiębiorczości, współpraca transgraniczna

Streszczenie

Rozpoznano specyfikę i uwarunkowania podejmowania działań przedsiębiorczych na obszarach wiejskich Euroregionu „Pomerania”. W badaniach szczególną uwagę zwrócono na poznanie czynników stymulujących i hamujących ekonomiczną aktywność mieszkańców obszarów wiejskich. Chodzi tu również o wykazanie, jaki wpływ na podejmowanie działalności gospodarczej wywiera przestrzenna lokalizacja firm, a zwłaszcza oddziaływanie pobliskiej granicy państwa. Badania przeprowadzono w czwartym kwartale 2002 roku na obszarach wiejskich Euroregionu „Pomerania”. Objęto nimi 43 przedsiębiorców wiejskich (wywiad z zastosowaniem standaryzowanego kwestionariusza). Stwierdzono, że średnia wieku badanych przedsiębiorców, głównie mężczyzn (82%) wynosiła około 46 lat. Większość badanych firm (57%) to mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób. Przedsiębiorcy legitymowali się przede wszystkim wykształceniem średnim (40%), zawodowym (34%) i wyższym (26%). Prowadzona działalność gospodarcza, to głównie handel (38%), produkcja (29%), przetwórstwo (19%) i usługi

(14%). Większość badanych przedsiębiorców (76,7%) potrafiła podać nazwę euroregionu, na terenie którego prowadzona jest ich firma. Znacznie mniej, bo 50% respondentów uważało, że taka forma współpracy transgranicznej jest potrzebna, zdecydowani przeciwnicy to około 23% przedsiębiorców. Natomiast resztę (27%) stanowiły osoby, które w tej kwestii nie miały wyrobionej opinii.

SOCIO-ECONOMIC DETERMINANTS OF ENTERPRISE DEVELOPMENT ON RURAL AREAS OF „POMERANIA” EUROREGION

Piotr Raźniewski¹, Aleksander Lewczuk²

¹ The College of Economy and Informatics, Popular Knowledge Society, Olsztyn

² Department of Agribusiness and Environmental Economy,
University of Warmia and Mazury, Olsztyn

Key words: rural enterprise, borderland areas, entrepreneurs' profile, chances and barriers of enterprise development, transborder cooperation

Summary

The paper aimed at getting acquainted with the specificity and determinants of enterprising actions taken in rural areas of „Pomerania” Euroregion. The authors focused on learning about the factors that activate and impede economic activity of rural area inhabitants. Their aim was also to show the impact of spatial location of enterprises (especially the influence of the State border in proximity) on undertaking of economic activity. The research was carried out in the last quarter of 2002 on rural areas of „Pomerania” Euroregion. 43 rural entrepreneurs were included in the survey (interview with standard questionnaire). The results showed that the average age of entrepreneurs (mainly men – 82%) was about 46. Most of surveyed enterprises (57%) were micro-enterprises, which employ up to 9 people. Entrepreneurs' education was mainly secondary (40%) and vocational (34%); higher education got 26%. Their economic activity included mainly trade (38%), production (29%), food processing (19%) and services (14%). Most of the entrepreneurs (76.7%) could recognise the name of Euroregion in which their enterprises carried out economic activity. Less (50%) respondents were of opinion that such a form of transborder cooperation is necessary, whereas about 23% entrepreneurs were decidedly against that form of cooperation. The rest of respondents (27%) were people of not established opinion on the issue.

Dr Piotr Raźniewski

Wyższa Szkoła Informatyki i Ekonomii

Towarzystwo Wiedzy Powszechnej

ul. Wyzwolenia 30

10-106 OLSZTYN

e-mail: piotr.razniewski@twp.olsztyn.pl